

בעל העקידה

מתורתו של רבינו רבי יצחק עדאמה זיע"א

מחבר ספר "עקידת יצחק"

גיליון י"ג - פרשת שמות תשפ"ו

מהדורת אלו

ביאור ענין שיעבוד מצרים ותחבולות המצריים והמילדות

נכנעו להיות להם לעבדים, אלא אדרבה התאמצו והתחזקו ישראל, שאמרו הלא אנו משתתפים בבניית הפחות כאנשי מצרים עצמם, והו שנאמר (ב) וְכַאֲשֶׁר יַעֲנֶה אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וְיִקְצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ולאחר מכן העבירו מצרים את ישראל בכל מיני עבודות פרך כדי לנסות להכניע את לבבם להיות להם לעבדים, וכפי שנאמר (ג-ד) וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶה. וַיִּמְרֹרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֶה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶה.

באותו הזמן, התחכמו מצרים לעשות תחבולה חדשה, כדי להשאיר אצלם את בני ישראל להיות עבדי עולם. והיא, על ידי שציוה את המילדות להמית את הזכרים, ואת הנקבות השאיר בדוקא כדי להשיאם למצריים ולעבדיהם, וסברו שהולדות שיולידו הישראליות יהיו חזקים כאמותיהן, והם יהיו עבדי מצרים לדורות עולם. לכן הדגיש ואמר 'ואם בת היא וחייה', וכן 'וכל הבת תחיון', ולכן ציוה למילדות שיהרגו את הבנים 'על האבנים' כדי שהאמהות לא ישימו ליבן לכן שהם הרגו את הוולדות, לפי שחשש שאם ידעו מגזירה זו הם ימנעו מלהוליד ילדים לגמרי, והוא הרי רצה, שהבנות יחיו כדי שעל ידי זה יהיו עבדים למצרים.

אבל ה' סיכל גם עצתם זו, על ידי שהמילדות יראו את האלהים ולא הסכימו להרוג את הילדים, אבל באמת כיון שיראו את האלהים ורצון ה' הוא גם שלא להמרות את פי המלך, לכן התחכמו והפסיקו לילד את העבריות, ועל ידי זה לא עברו את מצות המלך שציוה עליהן רק (ט) וְיִבְלְדֶךָן כֵּן הָעֵבְרִיּוֹת וְרָאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים אִם בֵּן הוּא וְהַמָּתָן אֹתוֹ, וכיון שלא יילדו את העבריות לא התחייבו להמית את הוולדות, ורק לאחר הלידה באו להתעסק בשאר צרכי התינוקות, לרחצם, לחתלם, ולהכין להם אוכל ושאר צרכי חיותם, זהו שנאמר 'ולא עשו כאשר צוה עליהם מלך מצרים ותחיון את הילדים'.

אמנם פרעה לא ידע שהמילדות אכן לא יילדו את העבריות, וקרא למילדות ושאלם 'מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיון את הילדים', כלומר מדוע יילדתן את העבריות, ולא המתם את הבנים הזכרים כפי שנצטויתם, והשיבו לו המילדות שלא עברו על דבריו, לפי שהעבריות אינן צריכות מילדות, ובשעה שהולד עליהן אבנים אינן נמצאות שם כלל, ורק לאחר הלידה קוראים להן לבא לסייע בטיפול בוולדות, ואז אינן יכולות כבר להמית את הבנים.

פרעה קיבל את דבריהן, אבל כיון שרצה למעט את הזכרים, ציוה שיהיו למילדות בתים מיוחדים, וציוה לכל עמו, שבכל פעם שיראו שהמילדות יוצאות מבתיהן והולכות לבית אחר שנולד שם ולד, המצריים יכנסו לאותו הבית, ויקחו את הולדות הזכרים וישליכום ליאור, אבל את הנקבות אמר להחיות, כדי שיהיו להם מהם עבדים מבני ישראל.

עקידת יצחק שער לד

קודם שניישב את כלל השאלות, נראה להקדים לברר את ענין גלות זו, שסיבב הקב"ה שכלל ישראל יתענו ויסבלו תחת יד מצרים שנים רבות, שאף שנאמרו טעמים וסיבות לענין זה, שהיה מחמת מכירת יוסף על ידי אחיו, ורשעת פרעה ומצרים, מכל מקום ודאי היה זה כהקדמה מוכרחת כדי שכלל ישראל יהיו עם ישראל ויקבלו התורה ויכנסו לארץ ישראל, וכפי שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו יג-יד) 'דַע תָּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה יִרְעָךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנָו אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל'. וטעם הדבר הוא, שלולי שיעבוד זה, לא היו מסוגלים ישראל לקבל עליהם את עול התורה ומצוות, לשמור את כל מצוות ה' יותר משאר כל האומות, ורק לאחר שסבלו והתענו תחת יד אומה קשה במשך שנים רבות, יכנע לבבם, ויסתגלו לכך שכשיצאיהם ה' משם יוכלו וירצו לקבל את התורה ולהתחייב לשמור את כל מצוות ה', והו המכוון במה שאמר ה' (להלן ג יב) 'בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הַיָּד הַזֹּאת'.

הענין שגרם למצרים להשתעבד בישראל היה מפני שהם ראו שבני ישראל מתרבים ביריבו גדול יותר משאר האומות, שהרי במשך זמן מועט מאז שירדו למצרים בשבעים נפש, נעשו עם רב מאד, ובנוסף, הם ראו שהיו גבורים וחזקים יותר מהם, לפי שהמצרים היו חלושי מזג, ולא היו חזקים ביחס לשאר האומות, וזהו הטעם שהמצריים התעסקו בחכמת הכישופים, כדי שבזה יהיה להם יתרון על שאר האומות, וכשראו שבני ישראל שבאו להתישב בארצם חזקים וגבורים, הם רצו לקחת אותם לעבדים, להיות להם עבדי עולם, שיוכלו להעסיק אותם ולמכור אותם ולסחור בהם כפי שהיו סוחרים בסוסים וחמורים עם כל אומות העולם, וזהו מה שאמרו לבסוף לאחר ששילחום (להלן ד ה) 'מִה זֹאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלַּחְנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִעֲבָדֵינוּ'.

זהו שנאמר 'הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו', שראו בהם שני דברים, שהם 'רב', שמתרבים באופן שאינו רגיל, והם 'עצום ממנו', שהם יותר חזקים מהמצריים, אבל 'ממנו' לא חוזר גם על 'רב', לפי שודאי לא היו מרובים יותר מהמצריים, אבל בטבעם היו ישראל יותר חזקים מהמצריים. ומפני שתי סיבות אלו רצו שיהיו להם לעבדי עולם, וסברו שיהא בכחם של מצרים לשמור עליהם ולהשתעבד בהם.

אלא שחששו מצרים, שמה יבואו אויבים מבחוץ להלחם עמהם, ואז לא יוכלו מצרים גם להלחם עם האויבים, וגם לשמור על עבדותם של ישראל, לזה התחכמו לקבוע להם עבודה מסוימת לבנות למצרים ערי מבצר גדולים וחזקים, ובוה ריוחו שני עניינים בבת אחת: א. שעבודה זו תגרום להם להכנע להיות להם עבדי עולם. ב. שבזה יוכלו להתגונן מהאויבים, שכשיהיו להם חומות גדולות וחזקות לא יבואו האויבים להלחם איתם, וכן לא יוכלו העבדים לברוח כיון שיהיו מוקפים בחומות הללו.

אבל מחשבתם לא עלתה בידם, שראו שישראל לא

וַיֹּאמֶר אֵל עֲמוּ הַנָּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ. הֲבֵיאָה נִתְחַכְמָה לּוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהִיָּה כִּי תִקְרָאנָה מַלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ (שמות א ט-ו)

פרשה זו העוסקת בשיעבוד ששיעבדו מצרים בבני ישראל, עד ששמע ה' את צעקת בני ישראל ושלה את משה להוציאם ממצרים, פותחת בתחבולות שעשו מצרים כדי לענות את בני ישראל, על ידי בניית ערי מסכנות וגזירת השלכת הילדים ליאור. ויש לשאול בענין זה שמונה שאלות:

א. כיון שאמר מלך מצרים לעמו, 'הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו', מהו שאמר 'פן ירבה', והלא כבר עתה הם רבים ועצומים ממצרים, כפי שאמר בעצמו. ב. מדוע החשש היה רק 'כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ', וכי בזמן שלום לא חששו, וישראל ישלטו עליהם. וכן מדוע חשש שיעלו מן הארץ, והרי ודאי זה טוב יותר משישראל ישלטו עליהם ויגרשו אותם מארצם, ואם ישראל יצאו ממצרים ויחזרו לארצם, איזה ענין רע יש בכך. ג. מהי ההתחכמות בכך ששמו עליהם שרי מיסים כדי לענות את נפשם ולמעטם, הלא לכאורה אין בזה התחכמות כלל, אלא אכזריות גמורה למעט את ישראל.

ד. כאשר ציוה פרעה את המילדות שיהרגו את הבנים הזכרים נאמר (י) וְתִירְאֵן הַמִּילֹדֹת אֶת הָאֱלֹהִים וְלֹא יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ מִצְרַיִם וְתַחֲיֶינָן אֶת הַיְלָדִים, ויש להבין מהי כפילות הלשון 'ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים', וגם 'ותחיון את הילדים', הרי שניהם ענין אחד, שמלך מצרים ציוה עליהם להמית את הילדים, והם לא המיתו, וממילא הילדים נשארו בחיים.

ה. זאת ועוד, כשפרעה קרא להן, נאמר (יב) וַיֹּאמְרוּ לָהֶן מְדוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וְתַחֲיֶינָן אֶת הַיְלָדִים, גם כאן כופל פרעה ואומר מדוע עשיתן הדבר הזה, ותחיון את הילדים, וכאן קשה יותר, שהיה לו לומר 'מדוע לא עשיתן הדבר הזה', שהרי ציוה עליהם להמית את הילדים, ואם כן היה צריך לשאול מדוע לא עשו את ציוויו, ומהו שאמר 'מדוע עשיתן הדבר הזה'.

ו. תשובת המילדות לפרעה היתה (ט) 'כִּי לֹא כָּשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת הָעֵבְרִיּוֹת כִּי חַיֹּת הֵינָּה בְּטָרֶם בְּזוּאוֹ אֱלֹהֵינוּ הַמִּילֹדֹת וְיִלְדוּ, ויש לתמוה, שאם אכן צודקות הן, מדוע הן צריכות כלל למילדות, ומכך שהיו להן מילדות מוכה שהן משקרות, וכיצד סברו שפרעה יקבל את תשובתן זו.

ז. מהו שנאמר לגבי הנקבות בגזירה הראשונה (טו) 'וְאִם בַּת הוּא וְחַיָּה, וכן נאמר בגזירה השנייה (כב) 'וְכָל הַבַּת תַּחֲיֶינָן, הלא כל הגזירה היתה להרוג את הזכרים, ומדוע היה צריך להזכיר את הנקבות שלא יהרגום, ומה אכפת לו לפרעה אם הנקבות יחיו או לא.

ח. מהי כוונת הגזירה השנייה שנאמר (כב) 'וְיִצְוָה פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְלֹד הַיְאֹרָה תְּשַׁלְּכֶהוּ'.